

INTRODUCCIÓ

Encara que la dacsà siga el cereal més produït al món, l'arròs és, sens dubte, el més transcendent pel que respecta a l'alimentació humana. Efectivament, la dacsà assoleix, aproximadament, 1.000 milions de tones mentre que l'arròs a penes supera només els 742 milions. Però en el primer cas, en la dacsà, la part més important de la producció va destinada a propòsits que res tenen a veure amb l'alimentació. Per tant podem afirmar que l'arròs és la gramínia més valuosa per als humans.

El primer que cal dir és que l'arròs es cultiva en tot el món, encara que als països del sud-oest asiàtic adquireix la condició d'element principal, ja que les tres quartes parts de la seua alimentació tenen com a matèria base l'arròs.

A l'estat espanyol les principals àrees de producció són Andalusia, Extremadura, Catalunya i el País Valencià, amb una aportació modesta d'algunes comarques d'Aragó i Navarra. Les terres pantanoses del mediterrani valencià foren el primer indret on a partir del S. VIII els musulmans començaren a conrear-lo. Eixa és la raó per la qual el territori valencià ha estat lligat tradicionalment amb els productes derivats de l'arròs i, fins i tot, s'ha considerat el valencià l'espai arrosser cabdal malgrat que actualment no siga el de major producció.

La pèrdua del lideratge valencià del cultiu es conseqüència de la diàspora dels arrossers valencians a altres zones peninsulars, especialment al Delta de l'Ebre i a Andalusia. De forma tal que mentre la majoria de l'arròs espanyol procedia a principis del S. XX de terres valencianes, actualment el 33% ve d'Andalusia i un 20% del Delta i, en canvi, el valencià a penes significa el 15%.

EL CONREU A LA RIBERA

Dins el territori valencià seran les Riberes del Xúquer, l'Alta i la Baixa, les que monopolitzen la producció, amb un cultiu modest a la zona de Pego i a alguns indrets de les comarques castellonenques de La Plana. A la Ribera Alta el planter (1) adquirirà una dimensió singular, mentre que a la Baixa, quasi exclusivament dedicada al conreu directe de la planta, s'optarà per una dedicació propiciada pel terreny més aigualós i per tant, més propi del cultiu directe.

La quasi monopolista producció de l'arròs portarà com a conseqüència problemes sanitaris i demogràfics. El botànic Cavanilles, a les darrereries del S. XVIII, faria famosa aquella dita "*Alberic sepulcro de la humanidad*", que la paremiologia

popular convertirà en “*si vols viure poc i fer-te ric, veste'n a Alberic*” i els alberiquenys ampliaran a “*si en vols més a Massalavés*”. Cal dir que Cavanilles tenia una certa obsessió amb les malalties derivades de la producció arrossera; segurament per haver-ne viscut directament alguna de les conseqüències, ja que havia estat al servei dels ducs de l'*Infantado*, i per tant coneixia molt bé Alberic i els seus voltants, en ser preceptor dels fills del Duc. Tanta prevenció tenia Cavanilles pels camps inundats dels arrossars que oposava els pobles de la Ribera, per ell considerats infecciosos, amb La Llosa de Ranés, a la qual anomenava «Lloc Sa» (2) per situar-se fora dels límits del cultiu arrosser.

És evident que el cultiu en aigua estancada produïa insectes que escampaven miasmes perilloses. Eixa afectació a la demografia zonal propiciava un augment considerable de morts, de forma tal que la Casa Ducal del *Infantado*, propietària de la Baronia d'Alberic (3), repoblà el municipi amb veïns de la població andalusa de Vera per tal de tindre la suficient mà d'obra pels cultius.

Una nova introducció en la producció, que fou que l'aigua no quedara estancada i que passara de camp a camp i moguera els tels superiors de l'aigua morta, millorarà la salubritat. Però no va ser fins el trànsit del XIX i els inicis del XX, especialment amb

l'aportació de la vacuna antipalúdica i anticolèrica del doctor Ferran, que aquella endèmia deixarà de ser el flagell dels llauradors. El doctor Ferran, conscient de l'àrea on més es necessitava la seua aportació, inicia la vacunació a Alberic i Alzira. En 1895 el Dr. Ferran injectarà 30.000 dosis de la seua vacuna anticolèrica entre Alzira, Alberic i pobles dels voltants.

La relació aigua-arròs és més que evident ja que el cultiu ha d'estar sempre en aiguamolls, tancats o corrents, per això la possible sequera del sòl era un infortuni que els productors havien de combatre de qualsevol manera. Documentació de les darreres dècades del XIX i primeres del XX, sobretot, de l'Arxiu Municipal d'Alberic (4), ens assabenta de les magarrufes d'alguns propietaris per tal de tindre camps plens d'aigua i, per tant, propicis per l'arròs. L'amo d'uns terrenys, situats a la placeta alzirenya on avui s'aixeca el Gran Teatre, i també propietari d'un molí arrosser en la confluència dels dos ramals del riu Xúquer, quan se n'assabentava (5) de la visita dels inspectors que mesurarien els terrenys propicis, tancava les comportes del molí i inundava tot l'espai que li interessava per poder plantar arròs. Així aconseguia que els seus terrenys, sovint més enllà d'Alzira fins els termes de Benimuslem i Alberic, estigueren inundats i, en conseqüència, vàlids per fer arròs.

Jornalers a Silla

riberenc camí de les Terres de l'Ebre i, també, de la Camarga francesa. Molts productors d'un i altre indret començaran una relació i propiciaran entrecreuaments d'individus per formar famílies o matrimonis amb naturals de les distintes zones (8).

L'aprofitament de noves terres a la Península, sovint promocionades pel govern central, farà que comarques d'Andalusia i Extremadura inicien plantacions, subvencionades quasi sempre, que es convertiran en una magnífica ocasió de terreny fèrtil i de costos laborals lleus. Molts promotors i propietaris valencians emigraran en aquelles terres on aconseguiran una producció i guany superior al que tenien a la Ribera, sobretot a la Ribera Baixa, i iniciaran així el predomini arrosser dels paratges andalusos i extremenys en la producció espanyola.

Uns anys anteriors, però, en els anys de la fam acabada la Guerra Civil, tindria lloc una situació, coneguda popularment com a de *l'estraperlo*, que enriquiria personatges poc escrupolosos. A pesar de crear-se administrativament un servei per controlar la producció, de la mateixa manera que es va crear un *Servicio Nacional del Trigo*, defraudar en la quantitat oficialment cultivada però, sobretot, en el tràfec que podien fer en alguns mitjans de comunicació, tot enviant arròs en

saques de correus o de transport públic amb arròs no manifestat, va ser una pràctica pròpia d'una societat farcida de malifetes públiques, però també de poca consciència social, malgrat que no van ser els llauradors qui es beneficiarien d'eixe comerç il·legal, sinó majoritàriament els "capitosts" del Règim i persones del seu entorn.

Els jornalers suportaven una dedicació exhaustiva, tot i que a partir de migdia era pràcticament impossible treballar aigua als genolls (9).

Ara que tant es parla de "*l'esmorzar valencià*" caldria ressenyar que foren els arrossers qui, havent treballat des de nit fins més enllà de les 10 o les 11 del matí, sovint muntant taules en mig del carrer, es reunien per una menjada en la qual a més de la salmorra hi eren presents les magnífiques granotes, filles dels camps (10).

Encara que a la Ribera Baixa el cultiu continua sent important, i la fama de la gastronomia derivada del producte és referent social i mercantil, la transcendència que va tindre durant segles a la Ribera Alta ha deixat de ser considerable, però no en tant que memòria i història d'unes terres que no poden comprendre's sense una gramínia grandiosa: l'arròs.

Notes:

1. Era tradicional el transport, primer amb carros i després amb camions, fins mitjan del S. XX l'enviament des d'Alberic i pobles del voltant de planter al Delta o a la Camarga francesa.
2. La toponímia cal considerar-la incorrecta, tot i que hi ha altres pobles anomenats Llosa i tots responen a una situació geogràfica singular: ser un llosa pendent derivada a una planura.
3. Les Baronies, a pesar de variar segons segles, estaven conformades, sobretot, per Alberic, Gavarda i poblats continus "desapareguts" actualment.
4. És a Alberic on es produïen les proves per ser admés com a "filador" dels capolls de seda i on en resten papers reveladors del cultiu.
5. Cal dir que tenia bones relacions amb els polítics que des de Madrid n'aprovaven, o no, els límits.
6. Al tram de la plaça, aquell que anomenen els alberiquenys "*lo finet*", encara està l'aljub que rebia aigua de séquia (llavors de qualitat i no com ara, que cal tractar-la per poder-ne beure) ara en desús. Seria interessant que l'ajuntament la fera visible i aprofitar-la per espai cultural o turístic.
7. El cultiu mitjançant un planter, i no tirant el gra a grapats, «*a bolei*», permet una producció més neta de plantes malèfiques i estalviar-se jornals arrancant les males herbes que poden nàixer amb les plantes d'arròs.
8. Sempre he cregut que la posterior presència dels planters de tarongers d'Alcanar per les Riberes era conseqüència de les relacions anteriors dels planters d'arròs.
9. Joan Fuster, fins i tot, escriví una narració infantil, "*Abans que el sol no creme*" que remarcava la tasca com a feina ans que calfara el sol.
10. Lamente que ara hagen desaparegut quasi totalment eixes granotes, que han estat substituïdes per unes d'importació de l'est asiàtic, que no poden ni comparar-se amb les autòctones riberenques.